

Identifying and Analyzing the Key Success Factors in Teaching With Divine Orientation and Islamic Culture in the Country's Universities

Ali Shariatnejad *

Abdullah Saedi **

Abstract

Considering the culture that dominates the society, which is Iranian Islamic culture, teaching with divine orientation and Islamic culture as an approach based on religious-Islamic principles in universities can be a significant solution for promoting Islamic culture and promoting religious values. Therefore, the current research was carried out with the aim of identifying and analyzing the key success factors in teaching with divine orientation and Islamic culture in the country's universities. This research is applied in terms of purpose and is classified as descriptive-survey research. Is. The statistical population of the research consists of experts including higher education managers and university professors, 25 of whom were selected as sample members by purposive sampling and up to the theoretical saturation of the data. The data collection tool in the qualitative part of the research is a semi-structured interview and in the quantitative part is a questionnaire. The validity and reliability of the data collection tool was measured in the qualitative part using content and theoretical validity and intra-coder-inter-coder reliability and in the quantitative part using the method of content validity and retest reliability. To analyze the data in the qualitative part, the content analysis approach and the coding method were used using Atlas software, and in the quantitative part, the fuzzy cognitive map method was used. The results of the research showed that the policy-making of the educational assistant of the ministers is based on teaching with divine orientation and Islamic culture with a degree of centrality of 18/89, it has been identified as the most important key success factor in teaching with divine orientation and Islamic culture in the country's universities. Also, the well-documented and detailed planning of the university for the implementation of the teaching program with divine orientation and Islamic culture with centrality of 18/59, including the item of teaching with divine orientation and Islamic culture in the promotion regulations with centrality of 18/38, producing up-to-date and attractive Islamic content related to each discipline with a centrality degree of 17.78 and giving a cultural incentive base to professors with a focus on divine orientation and Islamic culture with a centrality degree of 17.77, are respectively the most important key success factors in teaching with divine orientation and Islamic culture.

Key Words: teaching, success in teaching, teaching with divine orientation, Islamic culture.

* Assistant Professor, Business Administration, Faculty of Management and Economics, Lorestan University, Khorramabad, Iran (corresponding author), shariat.al@lu.ac.ir

** Assistant Professor, PhD in Management, Faculty of Management, Lorestan University, Khorramabad. saediabd115@gmail.com

شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور

علی شریعت‌نژاد*

عبدالله ساعدی**

چکیده

هدف: باتوجه به فرهنگ حاکم بر جامعه که فرهنگ ایرانی اسلامی است، تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی به‌عنوان یک رویکرد مبتنی بر اصول دینی-اسلامی، در دانشگاه‌ها می‌تواند یک راهکار قابل توجه برای ارتقاء فرهنگ اسلامی و ترویج ارزش‌های دینی باشد. لذا پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور انجام پذیرفت.

روش: این پژوهش از نظر هدف کاربردی و در زمره پژوهش‌های توصیفی-پیمایشی قرار می‌گیرد. جامعه آماری پژوهش، خبرگان مشتمل بر مدیران آموزش عالی و اساتید دانشگاه می‌باشند که ۲۵ نفر از آنان به روش نمونه‌گیری هدفمند و تا حد اشباع نظری داده‌ها به‌عنوان اعضای نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده در بخش کیفی پژوهش، مصاحبه نیمه ساختاریافته و در بخش کمی پرسشنامه است. روایی و پایایی ابزار گردآوری اطلاعات در بخش کیفی با استفاده از روش روایی محتوایی و نظری و پایایی درون کدگذار میان کدگذار و در بخش کمی با روش روایی اعتبار محتوا و پایایی بازآزمون سنجیده شد. برای تحلیل داده‌ها در بخش کیفی از رویکرد تحلیل محتوا و روش کدگذاری با بهره‌گیری از نرم افزار اطلس‌تی و در بخش کمی از روش نقشه‌شناختی فازی استفاده شد.

یافته‌ها: پژوهش نشان داد که سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی با درجه مرکزیت ۱۸/۸۹، مهمترین عامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور می‌تواند باشد. همچنین برنامه‌ریزی مدون و دقیق دانشگاه برای پیاده‌سازی برنامه تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی با درجه مرکزیت ۱۸/۵۹، قراردادن آیتم تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در آیین نامه ارتقاء با درجه مرکزیت ۱۸/۳۸، تولید محتوای اسلامی روزآمد و جذاب مرتبط با هر رشته با درجه مرکزیت ۱۷/۷۸ و اعطای پایه تشویقی فرهنگی به اساتید با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی با درجه مرکزیت ۱۷/۷۷ به ترتیب از مهمترین عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی می‌باشند.

واژگان کلیدی: تدریس، موفقیت در تدریس، تدریس با جهت‌گیری الهی، فرهنگ اسلامی

مقدمه

آموزش از ارکان اساسی و حیاتی فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی است و توسعه و پیشرفت در ابعاد مختلف، وابسته به آموزش و متناسب با اهمیت قائل شده برای آن می‌باشد (مرادی، ۱۳۷۵؛ زمانی و همکاران، ۱۳۸۷). یکی از دغدغه‌های مهمی که امروزه دولت‌ها با آن سروکار دارند کیفیت آموزش به‌عنوان یک مؤلفه فرهنگی است (بیگز، تانگ و کندی^۱، ۲۰۲۲). از آنجایی که ارتقای سطح آموزش می‌تواند منجر به بهبود سطح فرهنگ و کسب دانش و مهارت شود، فراهم نمودن ابزار و تجهیزات و در کنار آن محیط و شرایط مناسب جهت آموزش می‌تواند تا حد زیادی در رسیدن به این هدف اثرگذار باشد (یلمه و کامیابی گل، ۱۳۹۹). آموزش عالی معرف نوعی از سرمایه‌گذاری در منابع انسانی است و اهمیت آموزش عالی با کیفیت، در رشد و توسعه‌ی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور بر هیچ‌کس پوشیده نیست (غنجدی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۵). این سیستم آموزشی که شامل دانشگاه‌ها، مؤسسات آموزش عالی و مراکز پژوهشی است، نه تنها نیروی انسانی متخصص و ماهر را تربیت می‌کند، بلکه به ارتقاء سطح دانش، فناوری، اقتصاد و فرهنگ جامعه نیز کمک می‌کند. بنابراین یکی از ضروری‌ترین تحولات در نظام‌های آموزشی، تحول در نگرش و روش تدریس مدرسان نظام آموزشی بالاخص نظام آموزش عالی است. لذا با توجه به دغدغه‌های فرهنگی و اجتماعی کشور لازم است که تحول در نظام آموزشی و به تبع آن تدریس در دانشگاه با جهت‌گیری الهی و منطبق با فرهنگ اسلامی صورت پذیرد. از این‌رو سؤال اصلی پژوهش آن است که دانشگاه‌ها چگونه می‌توانند در تدریس با جهت‌گیری الهی و منطبق با فرهنگ اسلامی موفق عمل نمایند؟

یکی از مهم‌ترین اهداف آموزش و پرورش، رشد فردی انسان و آماده‌سازی او برای ورود به جامعه است و این موضوع بدون در نظر گرفتن جنبه‌های مختلف فرهنگی میسر نخواهد بود؛ زیرا جدا کردن آموزش و پرورش و فرهنگ از هم امکان‌پذیر نیست (گاماینوا و واتین^۲، ۲۰۱۵). با توجه به بهره‌مندی از آموزه‌های دین مبین اسلام در کشور اسلامی ایران و باور به این امر مهم که دین برنامه زندگی بشر است، به‌طور منطقی این برنامه باید در تمام شئون زندگی وی منطبق باشد. دین مقدس اسلام دارای نظامی فراگیر و جامع است؛ چرا که اسلام همانند دیگر ادیان الهی بر تمام شئون انسانی اعم از اقتصاد، اجتماع، علم، سیاست، حکومت و فرهنگ به خصوص حوزه‌ی تعلیم و تربیت اشرف دارد. در واقع افراد باید با ساختارها، مقدسات، اعتقادات و دانش‌های پایه‌ای یک

1. Biggs, Tang & Kennedy

2. Gamayunova & Vatin

جامعه یا فرهنگ آشنا شوند. این آشنایی با رسوم و معتقدات می‌تواند به افراد کمک کند تا با دیگران ارتباط موثر برقرار کنند. این آشنایی می‌تواند از تضادها و ناسازگاری‌ها در ارتباطات جلوگیری کند و به افراد کمک کند تا با دیگران با احترام و درک متقابل برخورد کنند. بنابراین از جمله وظایف اصلی نهادهای آموزشی و تربیتی، پرورش افرادی با ویژگی‌های نام برده است (نیازآذری، یزدی و محمدی البرزی، ۱۳۹۵). مراکز آموزش عالی نظیر دانشگاه‌ها، نقش بسیار مهمی در شکل‌دهی به افرادی دارند که علاوه بر داشتن دانش تخصصی، دارای اخلاقیات اسلامی و انسان‌مداری باشند (مطهری، ۱۳۸۲). در واقع، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی از جمله سازمان‌های مهم محسوب می‌شوند که نقشی استراتژیک در پیشبرد اهداف کشور دارند. به همین منظور، از دانشگاه‌ها انتظار می‌رود به تولید دانش پرداخته و به تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد همت گمارند. چراکه، دانشگاه را می‌توان مبدأ تحولات در هر کشوری در نظر گرفت (خدیبوی و سیدکلان، ۱۳۹۷). بنابراین با توجه به این موارد، می‌توان نتیجه گرفت که تدریس در کشورهای اسلامی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ستون‌های توسعه و پیشرفت اجتماعی منطبق با ارزش‌های اسلامی می‌باشد و از این‌رو، تلاش برای ترقی این سیستم آموزشی در راستای تحقق اهداف اسلامی بسیار حیاتی و ضروری است. با توجه به آنچه بیان شد، پژوهش حاضر بر آن است تا عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور را مشخص سازد.

مبانی نظری

آموزش جزء حیاتی زندگی انسان است و نیاز اولیه او محسوب می‌شود. با آموزش انسان‌ها می‌توانند با تغییرات جهان مطابق با دوران خود مواجه شوند (سیاپودین^۱، ۲۰۲۳). آموزش یکی از نیازهای اساسی توسعه انسانی و رهایی از فقر است (اکریم و حسین^۲، ۲۰۱۶)؛ که هدف از آن، توانمندسازی و به اشتراک‌گذاری مهارت و دانش در دانش‌آموزان می‌باشد. بنابراین مهم است که آموزش ارائه‌شده دارای کیفیت باشد. درحقیقت کیفیت در آموزش و پرورش از این جهت مهم است که آنچه دانش‌آموز یاد می‌گیرد باید فلسفه ذهنی او را تحت تأثیر قرار دهد و در رفتار او متجلی شود (تانژادا، باراتیسنگ و مومپتی^۳، ۲۰۱۷). به عبارت دیگر، دانشگاه‌ها به‌عنوان مؤسسات بسیار مهم و حیاتی در حوزه آموزش و پرورش، نقش بسیار تأثیرگذاری در تربیت نیروهای مؤمن،

1. Syaipudin

2. Akareem & Hossain

3. Thangeda, Baratiseng & Mompati

با اخلاق و منطق با ارزش‌های فرهنگی و اسلامی جامعه ایفا می‌کنند. به‌عنوان یک کشور مسلمان، آموزش اسلامی نقش بسیار مهمی در توسعه منابع انسانی و توسعه شخصیت افراد دارد؛ به‌طوری که جامعه ایجاد شده بازتابی از تمدن اسلامی باشد. بنابراین می‌توان فهمید که آموزش اسلامی به دنبال آماده‌سازی دانش‌آموزان و دانشجویان برای تبدیل شدن به انسان‌هایی است که بتوانند در دنیا و آخرت سعادت‌مند زندگی کنند (صادقی و همکاران، ۱۴۰۱).

تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی به معنای تدریس مباحث و دروس با تأکید بر اصول و ارزش‌های اخلاقی اسلامی است. این رویکرد آموزشی به دانشجویان این امکان را می‌دهد که به عمق اصول اسلامی در موضوعات مختلف پی ببرند و درک بهتری از جایگاه دین و فرهنگ اسلامی در زندگی خود پیدا کنند (سوهامی^۱، ۲۰۱۷). با توجه به فرهنگ حاکم در جامعه ایران که فرهنگ اسلامی می‌باشد می‌توان تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی را این‌گونه تعریف کرد که: تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه یک مفهوم مهم و برجسته در حوزه آموزش و پرورش اسلامی است. این رویکرد آموزشی به اصول و ارزش‌های اسلامی توجه دارد و تلاش می‌کند تا در محتواهای درسی و فرایند تدریس، اصول اخلاقی و دینی اسلامی را به دانشجویان منتقل کند. تدریس با جهت‌گیری الهی، نه تنها به تحقق اهداف دینی و فرهنگ اسلامی کمک می‌کند، بلکه موجب تربیت نیروهایی با تفکر انسان‌دوستانه و اخلاقی می‌شود. این رویکرد، مبتنی بر ارتباط نزدیک با مفاهیم اسلامی و فرهنگ ملت است که نقش مؤثری در رشد و پیشرفت فرد و جامعه ایفا می‌کند (سوهامی، ۲۰۱۷، ص ۹۱). همچنین، انطباق با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، به تفکر انتقادی، تحلیل عمیق مفاهیم دینی و فرهنگی و ارتقاء معنویت و ایمان به خداوند نیز کمک می‌کند. جهت‌گیری الهی در امر تدریس به معنای ارتباط محور بودن آموزش و پرورش با اراده الهی و اصول دینی است (مویس، اریانتو و ریادی^۲، ۲۰۲۲). به این معنا که در تدریس و آموزش، اصول و ارزش‌های دینی و اخلاقی به عنوان محور اصلی قرار گیرند و اراده الهی به عنوان راهنمای اصلی برای انجام این فعالیت‌ها مطرح شود. به عبارت دیگر، در این نوع تدریس، هدف نهایی از آموزش و پرورش، رسیدن به خداوند و پیروی از دستورات و اصول دینی است و تمامی فعالیت‌ها و تصمیمات معلمان و دانش‌آموزان بر اساس این اراده الهی و اصول دینی انجام می‌شود. این نوع از تدریس به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا به عنوان انسان‌هایی با اخلاق و ارزش‌های دینی و انسانی برتری بیابند و زندگی‌ای معنوی و مفید داشته باشند. این

1. Suhaemi

2. Muis, Eriyanto & Readi

مفهوم نشان می‌دهد که آموزش و تعلیم با نگاه به ارزش‌ها، اخلاق و اصول دینی انجام می‌شود و در همه جنبه‌های آموزش و تربیت به معیارهای الهی پایبند می‌شود (سوپریانتو، آمرین و ریفای^۱، ۲۰۱۸). تدریس و آموزش در کشورهای اسلامی نقش حیاتی در توسعه و پیشرفت این جوامع با ارزش‌های اسلامی دارد (نوردین^۲، ۲۰۲۰). اهمیت تدریس در کشورهای اسلامی به دلیل چندین عامل مهم به وجود می‌آید که عبارت‌اند از: پایه‌گذاری اصول آموزشی اسلامی، تربیت نیروهای متعهد به ارزش‌های اسلامی، ترکیب علم و اخلاق در آموزش، ارتقاء سطح فرهنگ اسلامی، تربیت رهبران متعهد، حمایت از تحقیقات دینی و علمی (آمرین و همکاران^۳، ۲۰۲۲). در نتیجه، انطباق مراکز آموزش عالی نظیر دانشگاه‌ها با فرهنگ اسلامی و آموزه‌های الهی، به تربیت نیروهای با اخلاق اسلامی و تفکر انسان‌دوستانه کمک کرده و در راستای توسعه پایدار جامعه و ارتقاء سطح آموزش و پرورش، مؤثر عمل می‌کند. این اهمیت و ارزش انطباق، نه تنها برای دانشجویان و اعضای هیئت علمی مراکز آموزش عالی، بلکه برای تمام جامعه و کشور مفید و سودمند است.

پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه پژوهش نشانگر آن است که در باب تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی پژوهشی که مبادرت به شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور نموده باشد، پژوهشی یافت نشد و پژوهش‌های صورت گرفته به‌طور موردی عوامل مؤثر بر آموزش و تدریس با رویکرد الهی و فرهنگی را مورد بررسی قرار داده‌اند. صالحی‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) پژوهشی با عنوان «ارائه مدلی جهت ارتقای کیفیت تدریس حرفه‌ای اساتید دانشگاه فرهنگیان» انجام دادند. براساس یافته‌های تحقیق آنها، مدلی هشت عاملی مورد تأیید قرار گرفت که عوامل محیطی-فرهنگی دارای بیشترین بار عاملی و عوامل اجتماعی دارای کمترین بار عاملی بودند. غریب و همکاران (۱۳۹۵) نیز در تحقیقی تحت عنوان «بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها»، به این نتیجه دست یافتند که مدیریت دینی بر آموزش کارآفرینی تأثیر مثبت دارد. سلیمی و رمضان‌ی (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی کیفیت تدریس اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های کردستان و علوم پزشکی سنندج» به این نتیجه دست یافتند که میان رشته تحصیلی، سابقه تدریس و دانشگاه محل دریافت

1. Supriyanto, Amrin & Rifa'i

2. Nurdin

3. Amrin et al.

مدرک دکتری اعضای هیئت علمی با کیفیت تدریس آنها رابطه معنی‌داری وجود دارد. بریمانی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش عالی در دوره تحصیلات تکمیلی از دیدگاه دانشجویان این مقطع» به این نتیجه دست یافتند که روش تدریس هیأت علمی، سازماندهی محتوای آموزشی، تجهیزات و امکانات دانشگاه، وضعیت دانشجو و وضعیت هیأت علمی در بهبود کیفیت آموزش عالی مؤثر هستند. نوردین (۲۰۲۰) در تحقیقی تحت عنوان «مشکلات و بحران‌های تربیت اسلامی امروز و آینده» بیان کرد که ایجاد یک الگوی واقعی تربیت اسلامی، انجام آموزش عاطفی و ارتقای کیفیت کادر آموزشی از جمله راهبردهای سیستم آموزشی کشورهای اسلامی در مواجهه با چالش‌های آینده می‌باشد. ورمونت و دانشچه^۱ (۲۰۱۷) به بررسی چشم‌انداز الگوهای یادگیری و تدریس در دانشجویان پرداختند. از نظر آنان، توجه به دین می‌تواند در تربیت دانشجویانی ارزش‌مدار و کارآمد بسیار تأثیرگذار باشد. ابوالحجا^۲ (۲۰۱۷) نیز بیان کرده است از دید دانشجویان مهم‌ترین عامل در تدریس خوب، ارزشیابی و کم‌اهمیت‌ترین عامل، پیشرفت بلندمدت دانشجویان است. جنسیت و رشته تحصیلی دانشجو نیز بر درک از تدریس تأثیر دارد. شعبانی ورکی و حسین قلی‌زاده (۱۳۸۵) معتقد است در فرایند فعالیت‌های آموزشی هیئت علمی عنصر اصلی و کلیدی، تحول نیروی انسانی به شمار می‌آید. هیئت علمی ای کارآمد، دین‌دار و اثربخش است که با نظریه‌ها، اصول و روش، مبانی تدریس آشنا بوده و با بینشی اقتضائی محیطی را فراهم سازد که به جای انتقال اطلاعات و تحمیل اندیشه، خودکنترلی و خودتحوالی، احساس امنیت، شایستگی را در دانشجویان ایجاد کند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر یک پژوهش آمیخته می‌باشد که به صورت کمی و کیفی انجام شده است. پژوهش حاضر، کاربردی و در زمره پژوهش‌های توصیفی-پیمایشی قرار می‌گیرد. جامعه آماری پژوهش خبرگان مشتمل بر مدیران آموزش عالی و اساتید دانشگاه می‌باشند. باتوجه به اینکه موضوع پژوهش شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور می‌باشد، بنابراین جامعه آماری باید از بین افرادی انتخاب می‌شد که دارای سابقه تدریس و مدیریت در دانشگاه‌های کشور باشند. به همین دلیل، با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و براساس اصل کفایت نظری ۲۵ نفر از اعضای نمونه انتخاب شدند. ابزار

1. Vermunt & Donche

2. Abu Alhija

گردآوری اطلاعات در بخش کیفی، مصاحبه نیمه ساختار یافته می باشد که به صورت حضوری و تلفنی در یک بازه سی تا چهل دقیقه ای با اعضای نمونه انجام و از نکات مورد اشاره آنها یادداشت برداری شد. همچنین ابزار گردآوری اطلاعات در بخش کمی پرسش نامه می باشد که به صورت حضوری و ایمیلی در اختیار خبرگان قرار داده شد و از آنها خواسته شد که براساس روش نقشه شناختی فازی به آنها پاسخ دهند. به منظور سنجش روایی و پایایی ابزار گردآوری اطلاعات، در بخش کیفی از روش محتوایی و روایی نظری و پایایی درون کدگذار میان گذار استفاده شد که نشان از تأیید این دو شاخص داشت. همچنین روایی و پایایی ابزار گردآوری داده ها در بخش کمی با استفاده از روش روایی اعتبار محتوا و پایایی بازآزمون تأیید شد. در این پژوهش به منظور تحلیل داده ها در بخش کیفی از رویکرد تحلیل محتوا و روش کدگذاری با بهره گیری از نرم افزار اطلس تی و در بخش کمی از روش نقشه شناختی فازی بهره گرفته شد. روش نقشه شناختی فازی^۱، روشی است که با تحلیل شاخص های مرکزیت، مهمترین ابعاد تشکیل دهنده یک مفهوم را شناسایی و سپس از طریق روابط علی، مجموعه روابط متغیرها با یکدیگر را مورد بررسی قرار می دهد. این روش بر اساس شش مرحله انجام می شود که در زیر تشریح شده است:

مرحله اول: شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت گیری الهی و فرهنگ اسلامی: در مرحله اول عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با استفاده از روش تحلیل محتوا استخراج شدند.

مرحله دوم: تدوین و توزیع پرسشنامه: در مرحله دوم پرسشنامه ای مبنی بر ماتریس مقایسات زوجی طراحی شد و از پاسخ دهندگان درخواست شد که براساس طیف ۵ تایی لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) به این مؤلفه ها مقیاس دهند.

مرحله سوم: تبدیل عبارات کلامی استخراج شده به اعداد فازی و تشکیل ماتریس تصمیم فازی: با توجه به اینکه اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه عبارات کلامی بودند، برای فهم ساده تر و استخراج نتیجه بهتر، عبارات کلامی با استفاده از اعداد فازی مثلثی طیف ۵ تایی لیکرت (جدول ۲)، به اعداد فازی تبدیل شدند.

جدول ۱. اعداد فازی مثلثی طیف ۵ تایی لیکرت

متغیرهای کلامی	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
عدد فازی مثلثی	(0/75,1,1)	(0/5,0/75,1)	(0/25,0/5,0/75)	(0,0/25,0/5)	(0,0,0/25)

مرحله چهارم: انجام فازی زدایی با استفاده از روش میانگین فازی و تشکیل ماتریس تصمیم دیفازی: در مرحله چهارم برای اینکه اعداد فازی مثلثی به اعدادی قطعی برای تجزیه و تحلیل تبدیل شوند، با استفاده از روش میانگین فازی و روابط زیر، عملیات دیفازی صورت گرفت و ماتریس تصمیم دیفازی تشکیل شد.

$$A = \frac{\sum_{i=1}^n (a_l^{(i)}, a_m^{(i)}, a_u^{(i)})}{n} \quad (1)$$

$$W = \frac{m_l + 2m_m + m_u}{4} \quad (2)$$

مرحله پنجم: مشخص کردن توان تأثیرگذاری، ظرفیت تأثیرپذیری و شاخص محوری هرکدام از مؤلفه‌ها: پس از انجام دیفازی و به دست آمدن ماتریس فازی شده، توان تأثیرگذاری^۱، ظرفیت تأثیرپذیری^۲، و در نهایت شاخص محوری^۳، برای هرکدام از عوامل با استفاده از فرمول‌های زیر (۳)، (۴) و (۵) محاسبه شد.

$$Out_{(C_i)} = \sum_{k=1}^n W_{ik} \quad (3)$$

$$In_{(C_i)} = \sum_{k=1}^n W_{ki} \quad (4)$$

$$Cen_{(C_i)} = In_{(C_i)} + Out_{(C_i)} \quad (5)$$

مرحله ششم: تحلیل داده‌ها و در نهایت طراحی مدل روابط علی: پس از مشخص شدن توان تأثیرگذاری و ظرفیت تأثیرپذیری و همچنین شاخص محوری هرکدام از عوامل، تحلیل شدند و در نهایت شاخص برتری مشخص شد. در نهایت با انتقال داده‌های بدست آمده به نرم افزار گفی (Gephi)، که یک نرم افزار تحلیل شبکه است، مدل روابط علی ترسیم شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های جمعیت‌شناختی

در این پژوهش، یافته‌های جمعیت‌شناختی اعضای نمونه در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه

جنسیت	فراوانی	سابقه کاری	فراوانی	مدرک تحصیلی	فراوانی
مرد	۱۹	۱۰-۵	۳	کارشناسی	۰
زن	۶	۱۵-۱۱	۱۷	کارشناسی ارشد	۰
		بیشتر از ۱۵	۵	دکتری	۲۵

1. Outdegree

2. Indegree

3. Centrality

یافته‌های بخش کیفی

در بخش کیفی پس از مصاحبه با خبرگان داده‌های مورد نظر که مشتمل بر شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، شناسایی شدند. این عوامل با استفاده از روش کدگذاری و با بهره‌گیری از نرم‌افزار اطلس تی شناسایی شدند. نمونه‌ای از مصاحبه‌های انجام شده، در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۳. نمونه‌ای از مصاحبه‌های انجام شده

سئوالات	کدهای استخراجی
۱. بسترهای لازم برای تدریس اساتید با جهت‌گیری فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور، کدام‌اند؟ به نظر من، مهم‌ترین عامل زمینه‌ای که باعث تدریس اساتید با جهت‌گیری فرهنگ اسلامی میشه، وجود شرط الزام به تدریس با جهت‌گیری فرهنگ اسلامی هستش. این شرط باعث میشه تا اساتید، فرهنگ اسلامی رو توی تدریسشون مدنظر قرار بدن و همچنین به‌عنوان شرطی برای استخدام اساتید جدید قرار بگیره.	قرار دادن شرط التزام به تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
۲. چه عواملی بر تدریس اساتید با جهت‌گیری فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور مؤثرند؟ به نظرم یکی از عوامل مؤثر بر تدریس با جهت‌گیری فرهنگ اسلامی، اعطای پایه تشویقی به اساتید و ارتقا اونا هستش. اساتید وقتی بفهمن که با قراردادن رویکرد سلامی در دستورالعمل تدریسشون می‌تونن ارتقا پیدا کنن، به‌راحتی از این کار استقبال می‌کنن.	اعطای پایه تشویقی فرهنگی به اساتید با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
۳. ابعاد تدریس اساتید با جهت‌گیری فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور چه مواردی می‌تواند باشد؟ یکی از ابعاد تدریس با جهت‌گیری فرهنگ اسلامی، تولید محتوای اسلامی متناسب با هر رشته می‌باشد. قطعاً برای تدریس اساتید با جهت‌گیری فرهنگ اسلامی اولین گامی که باید برداشته بشه اینه که محتواهای دروس با فرهنگ اسلامی گره بخوره. یعنی اینکه دروس مرتبط با هر رشته با ترکیب فرهنگ اسلامی طراحی و ارائه بشن.	تولید محتوای اسلامی مرتبط با هر رشته
۴. پیامدهای تدریس اساتید با جهت‌گیری فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور، کدام‌اند؟ باتوجه به اینکه جامعه و کشور ما اسلامی هستش، تدریس با جهت‌گیری فرهنگ اسلامی توسط اساتید باعث میشه که فرهنگ و ارزش‌های اسلامی به‌عنوان اصلی در تدریس اساتید رعایت بشه. رعایت این اصل باعث میشه دانشجویها و نیروهای کاری مطابق با هنجارها و اصول اسلامی جامعه تربیت بشن.	تربیت نیروها و دانشجویهای پایبند به اصول و فرهنگ اسلامی

پس از بررسی همه مصاحبه‌ها و استخراج کدها، در نهایت جدول (۴) که نشان‌دهنده فرایند

کدگذاری و نتیجه تحلیل محتوای مصاحبه‌هاست، تشکیل شد.

جدول ۴. کدگذاری عوامل مؤثر بر موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی

کدهای پایه	کدهای توصیف‌کننده	کدهای فراگیر
تقدیر از تأثیر و تأثیرگذاری اساتید در شکل‌گیری و تقویت فرهنگ اسلامی، تعیین مشوق‌های فرهنگی برای اساتید، تعیین پایه‌های تشویقی و تقدیر از اساتید فرهنگ اسلامی، تقدیر از دوره‌های آموزشی و تربیتی اساتید در زمینه فرهنگ اسلامی، تعریف از اساتید متفکر در زمینه فرهنگ اسلامی	تقدیر از زحمات فرهنگی اساتید تعیین پایه‌های تشویقی به اساتید فرهنگ اسلامی تقدیر از تأثیرگذاری اساتید در فرهنگ اسلامی	اعطای پایه تشویقی فرهنگی به اساتید با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
تولید محتواهای اسلامی که با رویکرد به‌روز و جذاب، تولید محتواهای منعکس‌کننده ارزش‌ها و اصول اسلامی، تدوین محتواهای آموزشی با استفاده از منابع و مآخذ اسلامی، تولید مطالب آموزشی با تأکید بر اصول و ارزش‌های اسلامی، تدوین محتواهای مبتنی بر منابع اصیل و معتبر اسلامی	تولید مطالب اسلامی با رویکرد به‌روز و جذاب تولید محتوا با تأکید بر ارزش‌ها و اصول اسلامی تدوین مطالب معتبر و اصیل با محوریت اسلامی	تولید محتوای اسلامی روزآمد و جذاب مرتبط با هر رشته

کدهای پایه	کدهای توصیف‌کننده	کدهای فراگیر
ایجاد دوره‌های آموزشی و آمادگی برای تدریس با تمرکز بر فرهنگ اسلامی در آیین‌نامه ارتقا، اصلاح آیین‌نامه ارتقا در تدریس محتوای مرتبط با فرهنگ اسلامی، تشویق اساتید به تحقیق و پژوهش در زمینه‌های مرتبط با فرهنگ اسلامی، تعیین معیارهای تدریس با جهت فرهنگ اسلامی، تدوین طرح‌های آموزشی با تأکید بر اصول دینی	تضمین تبیین مباحث فرهنگی دروس پشتیبانی از تحقیقات مرتبط با فرهنگ اسلامی آموزش دانشجویان در اصول و ارزش‌های اسلامی	قراردادن آیین تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در آیین‌نامه ارتقاء
به‌روزرسانی دروس با تأکید بر ارزش‌های اسلامی، اصلاح و تجدیدنظر در برنامه دروس با تأکید بر جهت‌گیری به فرهنگ و اصول اسلامی، اصلاح منازل درسی و تدریس دروس با تأکید بر اصول و ارزش‌های دینی اسلامی، بازنگری کلیه منازل درس با جهت‌گیری به اصول اسلامی، اصلاح منازل درس با تأکید بر ارتقاء فرهنگ اسلامی، اصلاح منازل درس با تأکید بر تربیت اسلامی	توسعه محتوا با محوریت اسلام تدوین اهداف و موارد یادگیری جدید تدوین روش‌های تدریس مناسب با فرهنگ اسلامی	بازنگری دروس امکان‌پذیر با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
تدریس درس‌ها و دوره‌های درسی با رعایت اصول و ارزش‌های اسلامی، تدریس در راستای ترویج و تقویت فرهنگ اسلامی و انتقال ارزش‌های آن به دانشجویان، تدریس با تأکید بر اصول و ارزش‌های دینی و اخلاقی اسلامی، تدریس معتبر و با رعایت اصول و ارزش‌های فرهنگ اسلامی، تدریس در راستای دستیابی به اهداف و ارزش‌های اسلامی، تدریس با تمرکز و تأکید بر مباحث و مفاهیم اسلامی	تدریس مطابق با اصول اسلامی تدریس مطابق با فرهنگ اسلامی تدریس متناسب با اصول دینی	انطباق طرح درس اساتید با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
تفکیک مفهوم‌های اساسی مانند توحید، نبوت، قیامت و عدالت، بحث‌های فکری، نظریات، تفسیرها، و اندیشه‌های مختلف مرتبط با اسلام و فرهنگ اسلامی، مقایسه فرهنگ اسلامی و دیگر فرهنگ‌ها، مذاهب، یا ادیان دیگر، تطبیق و مقایسه مفاهیم و معانی مشابه یا مشابه در فرهنگ اسلامی و دیگر فرهنگ‌ها	تبیین ابعاد تکمیلی دروس با تأکید بر اصول اسلامی توضیح موضوعات مرتبط با درس با فرهنگ اسلامی تبیین جوانب تکمیلی درس با توجه به فرهنگ اسلامی	تبیین و گفتمان‌سازی مباحث تکمیلی و مرتبط دروس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
توانایی اساتید در تدریس مباحث دینی و فرهنگ اسلامی، معرفی اساتید دارای دانش عمیق در موضوعات مرتبط با اسلام و فرهنگ اسلامی، معرفی اساتید توانمند در انجام تحقیقات علمی در زمینه اسلام‌شناسی و موضوعات مرتبط با آن، معرفی اساتید توانمند در ترویج ارزش‌ها و اصول اسلامی	معرفی اساتید با تخصص فرهنگ اسلامی معرفی اساتید توانمند در پژوهش در زمینه اسلام‌شناسی معرفی اساتید توانمند در ترویج ارزش‌های اسلامی	معرفی اساتید سرآمد آموزشی با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
ترغیب به انجام پروژه‌ها و پژوهش‌های موضوعات دینی، تشویق به ایجاد و تولید دانش در حوزه دینی، تشویق اعضای هیئت علمی به انجام تحقیقات و پژوهش‌های مرتبط با اسلام، ایجاد تحریک و تشویق به تولید دانش در زمینه‌های مختلف اسلامی، تحریک و ایجاد انگیزه برای انجام تحقیقات در زمینه‌های مذهبی	ترغیب اساتید به پژوهش اسلامی تشویق اساتید به تولید علم اسلامی ترغیب به انجام پروژه‌های دینی	تشویق اعضای هیئت علمی به تحقیق و پژوهش در حوزه اسلامی
آشنایی با بزرگان تحقیقات و پژوهش‌ها در حوزه اسلام، معرفی افراد برجسته و برتر در مطالعات اسلامی، آشنایی با محققان نامی در حوزه تحقیقات اسلامی، معرفی اساتید برجسته در زمینه تحقیقات اسلامی، معرفی افراد متخصص و ممتاز در حوزه مطالعات اسلامی	معرفی پژوهشگران برجسته در زمینه اسلام معرفی متخصصان برجسته اسلامی آشنایی با نخبگان تحقیقات اسلامی	معرفی اساتید سرآمد پژوهشی با محوریت تحقیق و پژوهش در حوزه اسلامی
آموزش با توجه به معیارهای اسلامی، برنامه‌ریزی آموزشی با توجه به اصول دینی، تدریس مبتنی بر اصول دینی، سیاست‌گذاری آموزش با رویکرد دینی، آموزش و پرورش با رویکرد اسلامی، آموزش با تمرکز بر اصول و ارزش‌های اسلامی	سیاست‌گذاری آموزش اسلامی سیاست‌گذاری آموزشی با رویکرد اسلامی سیاست‌گذاری تربیت اسلامی از طریق آموزش	سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی

کدهای پایه	کدهای توصیف کننده	کدهای فراگیر
تقدیر و اعتراف به نویسندگان برای تألیف کتب فرهنگی با محتوای اسلامی، ارائه حمایت‌های مالی به نویسندگان به‌منظور تولید محتوای فرهنگی اسلامی، تقدیر و اعتراف به اهمیت کتب تألیف شده، پشتیبانی از تولید کتب و ادبیات اسلامی و فرهنگی، ارائه حمایت‌های مالی به نویسندگان به‌منظور تولید محتوای فرهنگی اسلامی	تقدیر از نویسندگان امتیازدهی به نویسندگان حمایت مالی از نویسندگان	ارائه امتیاز به اساتید در جهت تألیف کتب فرهنگی با رویکرد جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
تعهد اساتید جدید به تدریس مقررات و اصول فرهنگ اسلامی، اختصاص وظیفه تدریس اصول و ارزش‌های اسلامی به اساتید جدید، تعهد به انتقال اصول و مفاهیم اسلامی به دانشجویان و اجتماع دانشگاهی، تعهد به ترویج معرفت اسلامی و آگاهی در میان دانشجویان و جامعه دانشگاهی، تعهد به انتقال ارزش‌ها و اصول دینی به دانشجویان	التزام به تدریس فرهنگ اسلامی تعیین مسئولیت تدریس اصول اسلامی تعهد به ترویج فرهنگ اسلامی	قرار دادن شرط التزام به تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در استخدام اساتید جدید
آموزش مباحث فرهنگ اسلامی به اساتید، برگزاری کارگاه‌های آموزش اصول دینی، برگزاری کارگاه‌های ترویج ارزش‌های دینی، آموزش ارزش‌های اسلامی به اساتید، آموزش اختلافات مذهبی، کارگاه‌های ترویج مفاهیم اسلامی، آموزش اصول و ارزش‌های اخلاقی اسلامی	برگزاری کارگاه‌های آموزشی در حوزه فرهنگ اسلامی برگزاری کارگاه‌های آموزشی ارزش‌های اسلامی برگزاری کارگاه‌های تربیتی با محوریت فرهنگ اسلامی	برگزاری کارگاه‌های آموزشی اساتید با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
برنامه‌ریزی برای تدریس مطالب مرتبط با فرهنگ اسلامی، برنامه‌ریزی برای ترویج و انتقال مفاهیم و ارزش‌های اسلامی، برنامه‌ریزی برای تعلیم و تربیت در اصول اخلاق اسلامی، برنامه‌ریزی برای تعلیم و تربیت دانشجویان در مفاهیم فرهنگی اسلامی، برنامه‌ریزی دقیق برای تدریس و ترویج مباحث و اصول فرهنگ اسلامی در دانشگاه	برنامه درسی اسلامی برنامه آموزشی با تأکید بر فرهنگ اسلامی برنامه تدریس اخلاق اسلامی	برنامه‌ریزی مدون و دقیق دانشگاه برای پیاده‌سازی برنامه تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
استفاده از روش‌ها و فعالیت‌های تعاملی، تشویق دانشجویان به همکاری و هم‌فکری در گروه‌ها یا تیم‌های کوچک، استفاده از فناوری‌های مدرن مثل پلتفرم‌های آموزش آنلاین برای ایجاد تجربه تدریس جذاب، تبدیل فرایند آموزش به یک بازی یا رقابت، آموزش با استفاده از داستان، استفاده از رسانه‌های تعاملی برای ارتقاء تجربه دانشجویان	تدریس مبتنی بر تعامل آموزش تعاملی با استفاده از رسانه‌ها آموزش از طریق اجرای پروژه‌ها	استفاده از روش‌های تدریس جذاب و روزآمد برای تشویق دانشجویان برای مشارکت در برنامه تدریس

یافته‌های بخش کمی

مؤلفه‌ها، پس از اینکه از مصاحبه‌ها استخراج شدند، در قالب پرسشنامه‌ای مبنی بر ماتریس مقایسات زوجی در اختیار اعضای نمونه قرار گرفتند. پس از اینکه اعضای نمونه به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند، پرسشنامه‌ها جمع‌آوری شد. به دلیل اینکه پاسخ‌ها براساس عبارات کلامی بودند، به‌منظور تحلیل بهتر، عبارات کلامی با استفاده از اعداد مثلثی فازی متناظر با طیف ۵ تایی لیکرت به اعداد فازی تبدیل شدند و ماتریس تصمیم فازی تشکیل شد. همچنین به دلیل اینکه اعداد فازی مبهم و غیرقابل تحلیل هستند، با استفاده از روش میانگین فازی (رابطه‌های ۱ و ۲) و با کمک نرم افزار Excel، به اعداد قطعی تبدیل شدند و فازی‌زدایی انجام شد. در نتیجه فازی‌زدایی، یک

ماتریس [۱۵×۱۵] که همان ماتریس روابط است، تشکیل شد (جدول ۵). سطر و ستون‌های این ماتریس دربرگیرنده عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی می‌باشند.

جدول ۵. ماتریس روابط فازی

M15	M14	M13	M12	M11	M10	M9	M8	M7	M6	M5	M4	M3	M2	M1	
0/84	0/64	0/41	0/69	0/6	0/87	0/62	0/93	0/7	0/67	0/54	0/73	0/55	0/79	0	M1
0/71	0/55	0/56	0/59	0/47	0/76	0/82	0/72	0/49	0/41	0/75	0/52	0/69	0	0/64	M2
0/73	0/82	0/66	0/68	0/59	0/7	0/47	0/73	0/6	0/6	0/75	0/7	0	0/68	0/68	M3
0/51	0/73	0/63	0/64	0/65	0/56	0/65	0/5	0/56	0/48	0/6	0	0/68	0/64	0/55	M4
0/74	0/32	0/64	0/54	0/64	0/52	0/57	0/37	0/69	0/45	0	0/58	0/55	0/62	0/59	M5
0/78	0/66	0/7	0/49	0/54	0/53	0/6	0/63	0/59	0	0/7	0/57	0/66	0/39	0/43	M6
0/57	0/53	0/62	0/55	0/69	0/55	0/58	0/42	0	0/63	0/49	0/36	0/58	0/52	0/48	M7
0/53	0/59	0/72	0/29	0/67	0/73	0/56	0	0/52	0/48	0/33	0/65	0/46	0/65	0/63	M8
0/45	0/41	0/57	0/61	0/49	0/73	0	0/69	0/71	0/86	0/66	0/41	0/72	0/72	0/36	M9
0/7	0/85	0/38	0/66	0/68	0	0/7	0/56	0/62	0/72	0/53	0/82	0/82	0/71	0/93	M10
0/49	0/7	0/74	0/47	0	0/76	0/34	0/52	0/54	0/55	0/64	0/88	0/84	0/72	0/45	M11
0/57	0/59	0/53	0	0/65	0/64	0/45	0/73	0/62	0/59	0/73	0/69	0/63	0/73	0/47	M12
0/41	0/72	0	0/68	0/75	0/66	0/74	0/82	0/64	0/68	0/49	0/33	0/39	0/68	0/55	M13
0/51	0	0/67	0/71	0/75	0/71	0/69	0/68	0/66	0/69	0/82	0/64	0/74	0/71	0/72	M14
0	0/78	0/68	0/66	0/71	0/49	0/54	0/68	0/64	0/82	0/55	0/65	0/68	0/54	0/71	M15

محاسبه ظرفیت تأثیرپذیری، توان تأثیرگذاری و شاخص مرکزی

پس از اینکه ماتریس روابط ترسیم شد هرکدام از شاخص‌های ظرفیت تأثیرپذیری، توان تأثیرگذاری و شاخص مرکزی، برای هرکدام از مؤلفه‌ها محاسبه شد.

ظرفیت تأثیرپذیری

نشان‌دهنده مجموع عناصر ستونی مربوط به هر مؤلفه می‌باشد که در اینجا از میان عوامل کلیدی، سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی دارای بیشترین ظرفیت تأثیرپذیری می‌باشد.

توان تأثیرگذاری

نشان‌دهنده مجموع عناصر افقی مربوط به هر مؤلفه می‌باشد که در اینجا از میان عوامل کلیدی، برنامه‌ریزی مدون و دقیق دانشگاه برای پیاده‌سازی برنامه تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی دارای بیشترین توان تأثیرگذاری می‌باشد.

شاخص مرکزی

حاصل جمع ظرفیت تأثیرپذیری و توان تأثیرگذاری می‌باشد. هر عاملی که با بالاترین درجه مرکزیت به‌عنوان شاخص محوری، انتخاب شود، ظرفیت تأثیرپذیری و یا توان تأثیرگذاری بالاتری داشته است. در اینجا از میان عوامل کلیدی، سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی که دارای بیشترین ظرفیت تأثیرپذیری می‌باشد، به‌عنوان مهم‌ترین عامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی و در نهایت شاخص محوری، شناسایی شد. در جدول زیر نمونه محاسبات مربوط به شاخص‌های ظرفیت تأثیرپذیری، توان تأثیرگذاری و شاخص محوری، نشان داده شده است.

جدول ۶. نمونه محاسبات ظرفیت تأثیرپذیری، توان تأثیرگذاری و شاخص مرکزی

ردیف	نمونه محاسبه
۱	$Out_{(C_1)} = 0/79 + 0/55 + 0/73 + 0/54 + 0/67 + 0/7 + 0/93 + 0/62 + 0/87 + 0/6 + 0/69 + 0/41 + 0/64 + 0/84 = 9/58$
۲	$In_{(C_1)} = 0/64 + 0/68 + 0/55 + 0/59 + 0/43 + 0/48 + 0/63 + 0/36 + 0/93 + 0/45 + 0/47 + 0/55 + 0/72 + 0/71 = 8/19$
۳	$Cen_{(C_1)} = 9/58 + 8/19 = 17/77$

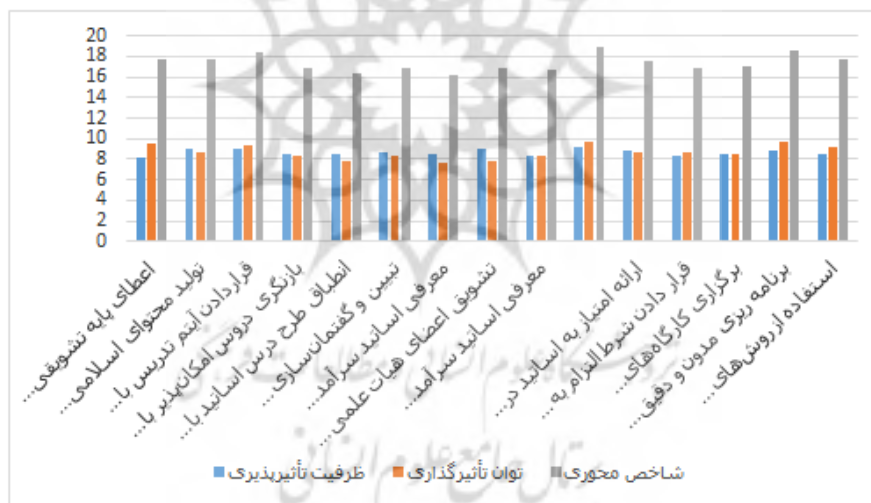
پس از اینکه شاخص‌های مرکزیت برای همه متغیرها محاسبه شد، جدول (۷) تشکیل شد.

جدول ۷. ظرفیت تأثیرپذیری، توان تأثیرگذاری و شاخص مرکزی

شاخص مرکزی	توان تأثیرگذاری	ظرفیت تأثیرپذیری	عوامل
18/89	9/68	9/21	سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
17/78	8/68	9/1	تولید محتوای اسلامی روزآمد و جذاب مرتبط با هر رشته
18/38	9/39	8/99	قراردادن آیتم تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در آیین نامه ارتقاء
16/91	8/38	8/53	بازنگری دروس امکان‌پذیر با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
16/4	7/82	8/58	انطباق طرح درس اساتید با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
16/9	8/27	8/63	تبیین و گفتمان‌سازی مباحث تکمیلی و مرتبط دروس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
16/15	7/57	8/58	معرفی اساتید سرآمد آموزشی با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
16/79	7/81	8/98	تشویق اعضای هیئت علمی به تحقیق و پژوهش در حوزه اسلامی
16/72	8/39	8/33	معرفی اساتید سرآمد پژوهشی با محوریت تحقیق و پژوهش در حوزه اسلامی

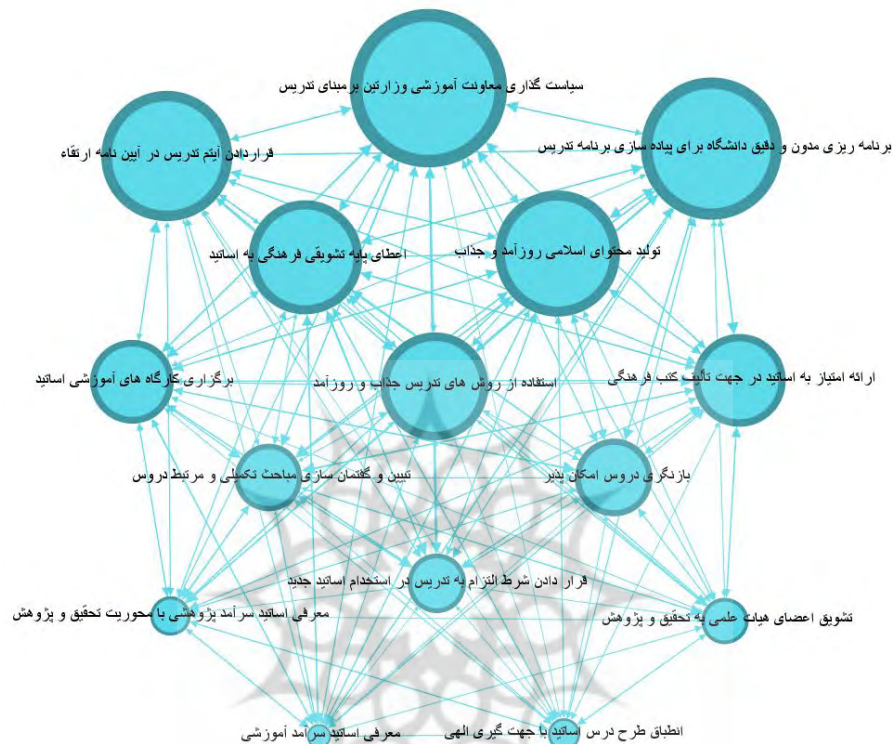
17/77		9/58	8/19	اعطای پایه تشویقی فرهنگی به اساتید با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
17/52		8/64	8/88	ارائه امتیاز به اساتید در جهت تألیف کتب فرهنگی با رویکرد جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
16/88	8/62	8/26	قرار دادن شرط التزام به تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در استخدام اساتید جدید	
17/05		8/54	8/51	برگزاری کارگاه‌های آموزشی اساتید با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی
18/59	9/7	8/89	برنامه‌ریزی مدون و دقیق دانشگاه برای پیاده‌سازی برنامه تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی	
17/67	9/13	8/54	استفاده از روش‌های تدریس جذاب و روزآمد برای تشویق دانشجویان برای مشارکت در برنامه تدریس	

با توجه به نتایج، در جدول (۷)، سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی که دارای بیشترین ظرفیت تأثیرپذیری و در نهایت بیشترین درجه مرکزیت می‌باشد، به‌عنوان مهم‌ترین عامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی مشخص شده است. در نهایت با محاسبه شاخص‌های مرکزیت برای همه عوامل با استفاده از نرم افزار اکسل، نمودار کلی عوامل ترسیم شد.

نمودار ۱. ظرفیت تأثیرپذیری، توان تأثیرگذاری و شاخص مرکزی

پس از اینکه شاخص‌ها محاسبه شدند، داده‌ها به نرم افزار گفی منتقل شدند و در نهایت مدل روابط علی ترسیم شد.

نمودار ۲. مدل روابط علی عوامل پیشایندی و پسایندی

براساس مدل روابط علی که در نمودار شماره (۲) مشخص شده است، رأس نمودار مشتمل بر مهم‌ترین عامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور می‌باشد. براساس این نمودار، بزرگی دایره‌ها نشان‌دهنده اهمیت عوامل می‌باشد. لذا هرچه از رأس نمودار دور شویم، دایره‌ها کوچک‌تر می‌شوند. در واقع می‌توان نتیجه گرفت که عوامل مهم‌تر با دایره‌های بزرگتر به رأس نمودار نزدیک‌تر می‌باشند و هرچه از رأس نمودار دورتر شویم، دایره‌ها کوچک‌تر می‌شوند و در نتیجه از اهمیت عوامل نیز کاسته می‌شود. براساس نتایج پژوهش حاضر و با توجه به آنچه که در نمودار فوق نشان داده شده است، سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، که در رأس نمودار است و بزرگترین دایره را به خود اختصاص داده است، به‌عنوان مهم‌ترین عامل کلیدی موفقیت در تدریس

با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور نشان داده شده است. بقیه مؤلفه‌ها نیز به ترتیب اهمیت با استفاده از دایره‌های کوچک‌تر مشخص شده‌اند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

آموزش و پرورش، مهم‌ترین بنیان و پایه‌های اساسی رشد و بالندگی اجتماعی و فرهنگی در هر جامعه‌ای هستند. در واقع آموزش و پرورش، از دیرباز نقشی اساسی در تداوم و بقای جوامع بشری ایفا کرده است. نقش و رسالت سازمان‌های آموزشی در دنیای امروز تا آن اندازه است که جوامع مختلف انتظار دارند این سازمان‌ها پاسخگوی نیازهای معنوی و مادی آنها باشند و به‌عنوان یک عامل اصلی و پرثمر، تحقق نیازهای فردی و اجتماعی را ممکن سازند (نیاز آذری، تقوایی یزدی و البرزی، ۱۳۹۵). کیفیت آموزش و تطبیق آن با فرهنگ موجود در جامعه از جمله دغدغه‌های اصلی نظام‌های آموزش عالی در اغلب کشورهای جهان می‌باشد. برخی از کشورها در دو دهه اخیر، از طریق ارزیابی و ارتقای مستمر کیفیت آموزشی، این تشویش را کاهش داده و در جهت رفع آن کوشیده‌اند (ایمانی، ۱۳۹۷). در عصر حاضر که جوامع به‌ویژه جوامع اسلامی با چالش‌ها و تغییرات فراوان مواجه هستند، تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی می‌تواند به‌عنوان یکی از راهکارهای کلیدی برای پیشرفت اجتماعی، فرهنگی و علمی جوامع مورد توجه قرار گیرد (صالحی و لبادی، ۱۴۰۱). این شیوه تدریس، دانشجویان را به تفکر اسلامی عمیق‌تر و مطالعه معرفت‌شناختی اسلامی ترغیب می‌کند و نه تنها به ارتقاء دانش اسلامی کمک می‌کند، بلکه دیدگاه‌های اسلامی به مسائل معاصر جامعه را تبیین می‌کند و راهکارهای مؤثری برای حل مشکلات اجتماعی و فرهنگی ارائه می‌دهد. از آنجایی که با اجرای موفق این روش تدریس، می‌توان به ترویج فرهنگ اسلامی، تربیت نخبگان و همچنین بهبود فهم عمیق‌تر مفاهیم اسلامی و ارتباط آنها با زندگی عملی افراد پرداخت، لذا پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور انجام پذیرفت تا بتوان با شناسایی عوامل و ارائه راهکارهایی به‌منظور پیاده‌سازی این عوامل، تأثیر مثبتی بر پیشبرد اهداف علمی، فرهنگی و اجتماعی جوامع ایفا کند.

نتایج پژوهش حاضر مشتمل بر دو بخش کیفی و کمی است. در بخش کیفی مجموعه‌ای از عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور شناسایی شدند. این عوامل عبارت‌اند از: اعطای پایه تشویقی فرهنگی به اساتید با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، تولید محتوای اسلامی روزآمد و جذاب مرتبط با هر رشته،

قراردادن آئتم تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در آیین‌نامه ارتقاء، بازنگری دروس امکان‌پذیر با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، انطباق طرح درس اساتید با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، تبیین و گفتمان‌سازی مباحث تکمیلی و مرتبط دروس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، معرفی اساتید سرآمد آموزشی با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، تشویق اعضای هیئت علمی به تحقیق و پژوهش در حوزه اسلامی، معرفی اساتید سرآمد پژوهشی با محوریت تحقیق و پژوهش در حوزه اسلامی، سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، ارائه امتیاز به اساتید در جهت تألیف کتب فرهنگی با رویکرد جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، قرار دادن شرط التزام به تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در استخدام اساتید جدید، برگزاری کارگاه‌های آموزشی اساتید با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، برنامه‌ریزی مدون و دقیق دانشگاه برای پیاده‌سازی برنامه تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی و استفاده از روش‌های تدریس جذاب و روزآمد برای تشویق دانشجویان برای مشارکت در برنامه تدریس. براساس محاسبات صورت گرفته، از میان ۱۵ عامل شناسایی شده، سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، با ظرفیت تأثیرپذیری (۹/۲۱)، توان تأثیرگذاری (۹/۶۸) و در نتیجه بالاترین درجه مرکزیت (۱۸/۸۹) می‌باشد به‌عنوان مهم‌ترین عامل از میان عوامل کلیدی، شناسایی شد. در نتیجه می‌توان گفت، مهم‌ترین عامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور، سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی می‌باشد. پس از آن برنامه‌ریزی مدون و دقیق دانشگاه برای پیاده‌سازی برنامه تدریس جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی و همچنین قراردادن آئتم تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در آیین‌نامه ارتقاء به ترتیب دومین و سومین عامل مهم از میان عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور شناسایی شدند.

درخصوص وجوه اشتراک و افتراق نتایج پژوهش با پژوهش‌های مشابه باید عنوان نمود که یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش بریمانی و همکاران (۱۳۹۰) همسوست. آنها در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که سازماندهی محتوای آموزشی، یکی از عوامل مؤثر در روش تدریس اعضای هیئت علمی می‌باشد. باتوجه به اینکه انطباق طرح درس اساتید با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در پژوهش حاضر به‌عنوان یکی از عوامل کلیدی موفقیت در تدریس شناسایی شده است، می‌توان گفت که در باب این پژوهش، سازماندهی محتوای آموزشی با رویکرد اسلامی

یکی از عوامل کلیدی موفقیت در تدریس شناسایی می‌شود. همچنین نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش شعبانی ورکی و حسین قلی‌زاده (۱۳۸۵) همخوانی دارد. او در پژوهش خود بیان کرد که آشنایی با اصول و مبانی تدریس باعث کارآمدی هیئت علمی و در نهایت موفقیت در تدریس می‌شود. که از این جهت می‌توان گفت که نتایج تحقیق ایشان با نتایج پژوهش حاضر دارای همخوانیست. زیرا نتایج پژوهش حاضر نیز بیان کرده است که برگزاری کارگاه‌های آموزشی اساتید با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی باعث آشنایی اساتید با مبانی و اصول آموزش با رویکرد اسلامی و در نهایت موفقیت در امر تدریس می‌شود. از طرف دیگر شعبانی ورکی و حسین قلی‌زاده (۱۳۸۵) بیان کرد که هیئت علمی کارآمد، دین‌دار و اثربخش است که بتواند با خودکنترلی و خودتحویلی، احساس امنیت و شایستگی را در دانشجویان ایجاد کند. از این جهت نیز می‌توان گفت نتایج پژوهش ایشان با نتایج پژوهش حاضر همسوست. پژوهش حاضر نشان داده است که استفاده از روش‌های تدریس جذاب و روزآمد برای تشویق دانشجویان برای مشارکت در برنامه تدریس یکی دیگر از عوامل موفقیت در تدریس می‌باشد. روش‌های تدریس جذاب و روزآمد، علاوه بر اینکه باعث خلق یک محیط یادگیری پویا و مبتنی بر تعامل به‌منظور جلب توجه و انگیزش دانشجویان می‌شود، باعث موفقیت در امر تدریس و یادگیری نیز می‌شود. همچنین می‌توان بیان کرد که نتایج پژوهش حاضر با نتایج تحقیقات ورمونت و دانشچه (۲۰۱۷) دارای همخوانی است. آنها بیان کردند که توجه به دین می‌تواند در تربیت دانشجویانی ارزش‌مدار و کارآمد بسیار تأثیرگذار باشد. همان‌طور که پیش از این نیز گفته شد، هدف تدریس یادگیری است و تدریسی اثربخش است که باعث موفقیت در امر یادگیری توسط افراد شود. بنابراین می‌توان گفت که باتوجه به بررسی نقش جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در امر تدریس موفق، لذا نتایج پژوهش آنها با نتایج پژوهش حاضر دارای همسویی است.

کاربردهای عملی پژوهش

در خصوص جنبه عملی و کاربردی پژوهش حاضر باید عنوان نمود که تربیت دانشجویان با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، یکی از موضوعات بسیار مهم و حیاتی در آموزش عالی است. این نوع تربیت، به معنای ارتقاء دانشجویان به‌عنوان انسان‌های با ارزش‌های اخلاقی و انسانی و به همراه آن، بر پایه اصول و ارزش‌های اسلامی می‌باشد. بنابراین باتوجه به اینکه یکی از دلایل عقب ماندگی آموزش با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، محدود شدن درک آموزش اسلامی است که فقط حول وجوه زندگی اخروی و جدا از زندگی دنیوی و یا جنبه‌های زندگی مادی می‌چرخد،

بنابراین می‌بایست با شناسایی و بکارگیری شیوه‌های تدریس آمیخته با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، به آموزش براساس فرهنگ اسلامی و تربیت دانشجویانی پرداخت که در کنار کسب دانش علمی، به تعالی روحی و اخلاقی نیز دست یابند و ترکیبی متعادل از دو عنصر مهم، که علم و دین می‌باشد را در زندگی خود تجربه کنند.

پیشنهاد‌های کاربردی

براساس نتایج پژوهش حاضر، سیاست‌گذاری معاونت آموزشی وزارتین بر مبنای تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، به‌عنوان مهم‌ترین عامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور شناسایی شد. در این خصوص، به‌منظور تأمین اصول و ارزش‌های اسلامی در سیستم آموزش عالی کشور و تحقق اهداف معنوی و اخلاقی، در ابتدا می‌بایست اهداف و ارزش‌های اسلامی به‌وضوح تعیین و در نظر گرفته شوند و برنامه‌های آموزشی شامل دروس و مقررات مرتبط با فرهنگ اسلامی، اخلاق و ارزش‌های دینی متناسب با این اهداف تدوین شوند.

یکی دیگر از عوامل کلیدی شناسایی شده، تولید محتوای اسلامی روزآمد و جذاب مرتبط با هر رشته می‌باشد. در این خصوص پیشنهاد می‌شود که گروه‌های تخصصی از اساتید دینی و اساتید رشته تشکیل داده شوند. این گروه‌ها با هم همکاری و تبادل نظر داشته باشند تا بتوانند محتواهای اسلامی مرتبط با هر رشته را طراحی و تولید کنند.

تشویق اعضای هیئت علمی به تحقیق و پژوهش در حوزه اسلامی، یکی دیگر از عوامل شناسایی شده می‌باشد که نقش مهمی در ارتقاء سطح علمی دانشگاه‌ها و نهادهای آموزشی دارد. به‌منظور تشویق اعضای هیئت علمی پیشنهاد می‌شود که منابع مالی کافی برای انجام تحقیقات به آنها ارائه شود. به عبارت دیگر، ایجاد و توسعه صندوق‌های پژوهشی و پشتیبانی مالی از پروژه‌های تحقیقاتی در این حوزه می‌تواند باعث تشویق اعضای هیئت علمی به تحقیق و پژوهش در حوزه اسلامی شود.

یکی دیگر از عوامل کلیدی شناسایی شده براساس نتایج، برگزاری کارگاه‌های آموزشی با محوریت جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی می‌باشد که می‌تواند به ارتقاء فرهنگ علمی و اخلاقی اعضای هیئت علمی کمک کند و باعث افزایش کیفیت تحقیقات و تدریس آنها گردد. به‌منظور برگزاری این کارگاه‌ها می‌بایست با اساتید متخصص در حوزه‌های الهی و فرهنگ اسلامی همکاری کرد. همکاری با اساتید برجسته و معتبر این حوزه‌ها، ارتقاء کیفیت و محتوای کارگاه‌ها را تضمین می‌کند.

قرار دادن آیتم تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در آیین‌نامه ارتقاء، یکی دیگر از عوامل کلیدی شناسایی شده است. این امر، باعث ارتقاء فرهنگ پژوهشی و تحقیقاتی در حوزه اسلامی می‌شود و نقش مهمی در ارتقاء کیفیت تحصیلات عالی با تأکید بر اصول دینی-اسلامی ایفا می‌کند. یکی از راهکارهایی که برای پیاده‌سازی این امر پیشنهاد می‌شود، مرکزیت قرار دادن اصول اسلامی در ارتقاء علمی می‌باشد. قراردادن مرکزیت اصول اسلامی و فرهنگ اسلامی در فرایند ارتقاء اعضای هیئت علمی، به‌عنوان یک معیار مهم برای ارزیابی و ارتقاء، تشویق به فعالیت‌های تحقیقاتی و تدریس مبتنی بر اصول دینی-اسلامی را ترویج می‌دهد.

موفقیت در تدریس با جهت‌گیری اسلامی نیازمند داشتن دانش عمیق در مبانی دینی و اسلامی است. اساتید باید زمینه کافی را برای ارتقاء دانش اسلامی خود ایجاد کنند و با مطالعه مؤلفه‌های مختلف اسلامی، آگاهی کاملی در این حوزه کسب کنند. همچنین اساتید باید در تدریس خود اصول اخلاقی اسلامی را برجسته کنند و با نمونه‌های اخلاقی در زندگی کاری و شخصی خود، تلفیق کنند.

تبیین و گفتمان‌سازی مباحث تکمیلی و مرتبط دروس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی که به افزایش عمق دانش اسلامی دانشجویان و تحقیقات بیشتر در این حوزه کمک می‌کند، یکی دیگر از عوامل شناسایی شده به‌عنوان عوامل کلیدی موفقیت در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌های کشور می‌باشد. به‌منظور پیاده‌سازی این عامل، پیشنهاد می‌شود که واحدهای تحقیقی در دانشگاه‌ها با محوریت حوزه اسلامی تشکیل شوند. این واحدها با تمرکز بر حوزه‌های مختلف اسلامی مانند تفسیر قرآن، حدیث، فقه، عقاید، تاریخ اسلامی، اخلاق اسلامی و... می‌توانند به تحقیقات و تبیین مباحث مرتبط با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی در دانشگاه‌ها کمک کنند.

باتوجه به اهمیت نقش دانشگاه‌ها در تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی، همکاری مؤثر بین دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی مرتبط با حوزه اسلامی، ایجاد بودجه مناسب برای تحقیقات اسلامی و تدریس با محوریت اسلامی و توجه به نیازهای جامعه اسلامی از جمله اقدامات مهم برای تحقق اهداف این تدریس با جهت‌گیری الهی و فرهنگ اسلامی می‌باشد.

درنهایت باتوجه به محدود بودن اندازه نمونه پژوهش حاضر، به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود به‌منظور دقت بیشتر در دستیابی به یافته‌ها، پژوهش را در قلمرو مکانی گسترده‌تر و با حجم نمونه بیشتری به انجام برسانند.

منابع

۱. ایمانی، محمدنقی (۱۳۹۷)، «ارتقای کیفیت آموزشی در نظام آموزش عالی ایران اسلامی»، فصلنامه علمی راهبرد، دوره ۲۷، شماره ۳، ص ۸۳-۹۷.
۲. بریمانی، ابوالقاسم؛ محمد صالحی و محمدرضا صادقی (۱۳۹۰)، «بررسی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش عالی در دوره تحصیلات تکمیلی از دیدگاه دانشجویان این مقطع»، فصلنامه علمی پژوهشنامه تربیت، دوره ۶، شماره ۲۶، ص ۱-۲۴.
۳. خدیوی، اسداله و سیدمحمد سیدکلان (۱۳۹۷)، «بررسی عوامل تأثیرگذار بر کیفیت تدریس در دانشگاه فرهنگیان؛ مطالعه موردی: پردیس‌های استان اردبیل»، مطالعات آموزشی و آموزشگاهی، دوره ۷، شماره ۱، ص ۳۹-۷۰.
۴. زمانی، غلامحسین؛ طاهر عزیزی خالخیلی و داریوش حیاتی (۱۳۸۷)، «روند پیشرفت علم ایران در رشته‌های کشاورزی و منابع طبیعی: مطالعه علم‌سنجی»، علوم ترویج و آموزش کشاورزی، جلد ۴، شماره ۱، ص ۳۳-۴۷.
۵. سلیمی، جمال و قباد رضانی (۱۳۹۳)، «ارزیابی کیفیت تدریس اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های کردستان و علوم پزشکی سنندج»، دو فصلنامه مطالعات آموزشی نما آجا. ۱۳۹۳؛ دوره ۳، شماره ۱، ص ۱-۶.
۶. شعبانی ورکی، بختیار و رضوان حسین قلی‌زاده (۱۳۸۵)، «بررسی کیفیت تدریس در دانشگاه علمی»، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، دوره ۱۲، شماره ۱، ص ۱-۲۲.
۷. صادقی، علی؛ احمد محمدپور و علی اولاد حمزه‌زاده (۱۴۰۱)، «واکاوی مؤلفه‌های فرهنگ سازمانی اسلامی در آموزش و پرورش»، سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت، دوره ۶، شماره ۳، ص ۲۴۴-۲۵۴.
۸. صالحی، راحله و لبادی، زهرا (۱۴۰۱)، شناسایی و تدوین ابعاد و مؤلفه‌های الگوی مفهومی تدریس و یادگیری با رویکرد اسلامی در مراکز آموزش دانشگاه جامع علمی-کاربردی استان البرز (با رویکرد کیفی)، <https://civilica.com/doc/1532660>.
۹. صالحی‌زاده، مریم؛ نادرقلی قورچیان؛ امیر حسین محمد داودی و حسن قلاوندی (۱۳۹۸)، «ارائه مدلی جهت ارتقای کیفیت تدریس حرفه‌ای اساتید دانشگاه فرهنگیان»، تدریس پژوهی، دوره ۷، شماره ۲، ص ۲۲۷-۲۴۹.

۱۰. غریب، عباس؛ علی‌علی‌طالب، ستاره عباسی و اردشیر شیری (۱۳۹۵)، «بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها»، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۴، شماره ۸، ص ۳۱-۴۶.
۱۱. غنجی، مستانه؛ سیدمحمود حسینی و یوسف حجازی (۱۳۹۱)، «تحلیل عوامل مؤلفه‌های مدیریتی تأثیرگذار بر کیفیت آموزش عالی از دیدگاه اعضای هیئت علمی پردیس‌های کشاورزی دانشگاه تهران»، پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، دوره ۵، شماره ۲، ص ۱-۱۸.
۱۲. مرادی، لیدا (۱۳۷۵)، «آمارهای پایه علوم و تکنولوژی در ایران و بررسی تطبیقی آن با سایر کشورها»، رهیافت، شماره ۱۴، ص ۴۵-۶۲.
۱۳. مطهری، مرتضی (۱۳۸۲)، تعلیم و تربیت در اسلام، مؤسسه انتشارات صدرا.
۱۴. نیازآذری، کیومرث؛ مریم تقوایی یزدی و اعظم محمدی البرزی (۱۳۹۵)، «بررسی تأثیر هویت سازمانی و فرهنگ سازمانی در بروز رفتار شهروندی سازمانی با ارائه مدل مناسب»، مدیریت بهره‌وری، ۱۰ (۱ (۳۶))، ص ۱۹۹-۲۲۲.
۱۵. یلمه، عبدالقدیر و عطیه کامیابی گل (۱۳۹۹)، بررسی عوامل مؤثر بر کارایی و موفقیت آموزش در فضای مجازی، همایش ملی الزامات آموزش زبان و ادبیات فارسی در مدارس، مراکز زبان‌آموزی، دانشگاه‌ها و فضای مجازی.
16. Abu Alhija, F. N. (2017), Teaching in higher education: Good teaching through students' lens. *Studies in Educational Evaluation*, 54 (9), 4-12.
17. Akareem, H. S., & Hossain, S. S. (2016), Determinants of education quality: what makes students' perception different? *Open review of educational research*, 3(1), 52-67.
18. Amrin, A., Asiah, S., Al-Qosimi, M. M., Imamah, A. I., Rochmawati, M. U., & Shofita, N. (2022), New Normal and Islamic Education: Islamic Religious Education Strategy On Educational Institutions in Indonesia. *Jurnal Pendidikan dan Konseling (JPDK)*, 4(3), 120-129.
19. Biggs, J., Tang, C., & Kennedy, G. (2022), *Ebook: Teaching for Quality Learning at University 5e*. McGraw-hill education (UK).
20. Gamayunova, O., & Vatin, N. (2015), Education in the field of construction of unique, high-rise and long-span buildings and constructions. In *Advanced Materials Research* (Vol. 1065, pp. 2459-2462). Trans Tech Publications Ltd.

21. Muis, A., Eriyanto, E., & Read, A. (2022), Role of the Islamic Education teacher in the Moral Improvement of Learners. *At-Tarbiyat: Jurnal Pendidikan Islam*, 5(3).
22. Nurdin, H. (2020), Problems and Crisis of Islamic Education Today and in The Future. *International Journal of Asian Education*, 1(1), 21-28.
23. Syaipudin, L. (2023), Teacher Learning Strategies in Shaping Student Character In Islamic Cultural History Lessons At SMP 45 Latukan Karanggeneng Lamongan. *Jurnal Pendidikan Indonesia*, 1(02), 57-65.
24. Suhaemi, A. (2017), Sociological Orientation of Islamic Education Perspective of the Quran. *Quran and Hadith Studies*, 6(2), 91.
25. Supriyanto, S., Amrin, A., & Rifa'i, A. A. (2022), Islamic Education Paradigm on Religious Understanding in Indonesia (A Case Study at Islamic Boarding School of Al-Muayyad Surakarta). *Akademika: Jurnal Pemikiran Islam*, 27(1), 31-46.
26. Thangeda, A., Baratiseng, B., Mompati, T.A. (2017), Education for Sustainability: Quality Education Is A Necessity in Modern Day. How Far do the Educational Institutions Facilitate Quality Education? *Journal of Education and Practice*, 7(2), 19-17.
27. Vermunt, J. D., & Donche, V. (2017), A learning patterns perspective on student learning in higher education: state of the art and moving forward. *Educational psychology review*, 29, 269-299.